

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΜΑΪΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΤΑ ΣΥΜΑΪΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΤΟΜΟΣ Γ'

ΑΘΗΝΑΙ
1977

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΦΛ. ΚΑΤΣΟΥΡΟΥ

Κ Α Μ Α Τ Ε Ρ Ο Σ

Τὸ *καματερό*. Ἔτσι λέγεται στὴ Σύμη ὁ μεταξοσκώληκας¹. ἔτσι λέγεται καὶ ἡ προκομμένη κόρη, ποὺ σὰν ἀρχοντοπούλα παλαιῶν καιρῶν, καταγίνεται ἀδιάκοπα μὲ τις οἰκογενειακὲς τῆς ὑποθέσεις καὶ διατηρεῖ πάντοτε, ἔτσι ποὺ νὰ τὴν καμαρώνουν γι' αὐτὸ οἱ γονεῖς τῆς, ὀλοκάθαρο τὸ σπίτι τῆς².

Προκομμένη κόρη! Μ' αὐτὴ τὴ σημασία δὲ βρῆκα τὸ οὐσιαστικοποιημένο οὐδέτερο τοῦ ἐπιθέτου *καματερός* ἔξω ἀπὸ τὴ Σύμη σὲ ἄλλες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδας, σ' ἐκεῖνες βέβαια ποὺ μποροῦσα νὰ στρέψω τὴν ἔρευνά μου, τῆς ὁποίας τὰ πορίσματα ἐκθέτω ἐδῶ, ὅσο γίνεται σύντομα.

Τὸ *καματερό* εἶναι οὐσιαστικοποιημένο οὐδέτερο τοῦ ἐπιθέτου *καματερός*, -ή, -ό, ἐπιθέτου ἀναμφισβήτητα ἀρχαίου ἐλληνικοῦ, ἀφοῦ μὲ τὸν τύπο *καματηρός*, -ά, -ὸν (ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸν *κάματος* = ἐπίπονη ἐργασία, μόχθος) τὸ συναπαντοῦμε σὲ ἀρχαίους Ἑλληνες συγγραφεῖς. Τὸ ἐπίθετο, καὶ μὲ τὴ νεοελληνικὴ μορφή του, *καματερός*, τὸ βρίσκομε καὶ στὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ³, ὅποτε ἔγινε καὶ κύριο ὄνομα (ἀπὸ τὸν 9 αἰ. εἶναι γνωστοὶ διάφοροι *Καματηροὶ* — μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ἀξιωματοῦχοι καὶ συγγένευαν μὲ αὐτοκρατορικοὺς οἴκους⁴) καὶ διασώζεται καὶ σήμερα, σχεδὸν σ' ὀλόκληρο τὸν ἐλληνικὸ χῶρο, ἀλώβητο.

1. Βλ. Ἄ. Καρανικόλα - Χριστοφῆ, Ὁ Μοσκάμπαρης, παραμῦθι ἀπὸ τὴ Σύμη, στὸ περιοδικὸν Τὰ Συμαϊκά, 2 (1974) σ. 261.

2. Δὲ θυμοῦμαι ποῦ διάβασα τὰ λόγια μιᾶς Συμαϊκιᾶς, τὰ ἐπαινετικά γιὰ τὴν κόρη τῆς, ποὺ διακρινόταν γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς καὶ τὴν ἀγάπη τῆς πρὸς τὴν καθαριότητα: «Θωρεῖτε τὸ καματερόμας, π-πῶς μᾶς ἔκαμε γαὶ λάβουμεν ἀπὸ τὴ βαστρα!»

3. Βλ. σχετικὰ χωρὶα στοῦ Du Cange, Glossarium ad scriptores Mediae et Infimae Graecitatis, στὴ λ. *καματερός*.

4. Τὴ βιβλιογραφία γιὰ τὴν οἰκογένεια τῶν Καματηρῶν βλ. στῆς Ἐρ. Λ. Βρανοῦση, Πατριμιακὰ Β', Πρόσταξις Μιχαὴλ Α' Κομνηνοῦ ὑπὲρ τῆς ἐν Πάτμῳ Μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, στὸ «Χαριστήριον εἰς Ἀναστάσιον Κ. Ὁρλάνδου», τ. Β' (Ἀθῆναι 1964), σ. 86.

Ἐνωρίτατα, ἀπὸ παλαιότατα χρόνια, τὸ καματηρός, ὡς ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς δέθηκε στενά μὲ τὸ βόδι—ἤδη τὸν 3 αἰ. μ.Χ. ἀναφέρονται («καματηροὶ βόες»)¹—, τὸ ζῶο τὸ χρησιμοποιούμενο στὴν πιδ ἐπίμοχθη γεωργικὴ ἐργασία, στὸ ὄργωμα τοῦ χωραφιοῦ. Δέθηκε μαζί του τόσο στενά, πού μὲ τὸν καιρὸ τὸ ἐπίθετο ἀντικατέστησε τὸ προσδιοριζόμενο οὐσιαστικὸ καὶ ἔτσι, σήμερα, σχεδὸν σ' ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα—ἀπὸ τὴν Κέρκυρα ὡς τὴν Κύπρο καὶ ἀπὸ τὴν Ροδόπη ὡς τὸ Ταίναρο καὶ τὴν Κρήτη—τὸ οὐδέτερο τοῦ ἐπιθέτου, τὸ καματερό, χρησιμοποιεῖται ὡς οὐσιαστικὸ καὶ δηλώνει τὸ τιθασειμένον βόδι, πού ἀδιαμαρτύρητα βάζει στὸ ζυγὸ τὸν τράχηλο καὶ ἀκούραστο σέρνει τὸ ἀλέτρι, «τὸν ἀροτῆρα βοῦν».

Φυσικὸ ἦταν καὶ ἄλλα ζῶα, χρησιμοποιούμενα σὲ ἐπίπονες ἐργασίες νὰ ὀνομασθοῦν, κατ' ἐπέκταση, καματερά. Γι' αὐτὸ στὴν Εὐβοία² καὶ στὴ Λακωνία³ καματερό λέγεται ὄχι μονάχα τὸ βόδι, ἀλλὰ «κάθε δουλευτάδικο ζῶο»—καὶ τὸ ἄλογο καὶ τὸ μουλάρι καὶ τὸ γαῖδούρι—καὶ γενικὰ ὅλα τὰ ζῶα, πού ἀποδίδουν στὴν ἐργασία τους, ὅλα τὰ ζῶα, πού δαμασμένα καὶ ἐξημερωμένα βοηθοῦν, μὲ τὴν ἀντοχὴ στοὺς κόπους, στὴν αὐξήση τῆς παραγωγῆς, στὸν πολλαπλασιασμὸ τῶν ἀγαθῶν πού ἱκανοποιοῦν τὶς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου.

«Ὅλα τὰ ζῶα πού ἀποδίδουν στὴν ἐργασία τους...». Ἀποδοτικὰ ὅμως δὲν εἶναι μόνο τὰ χρησιμοποιούμενα στὶς βαριές δουλειές. Ἐπίσης ἀποδοτικὰ, συντελεστικὰ στὴν αὐξήση τῆς παραγωγῆς, ὠφέλιμα γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἐξαιτίας τῆς ἀφθονίας καὶ τῆς ποιότητος τῶν προϊόντων τους, εἶναι καὶ ἄλλα ζῶα. Γι' αὐτὸ καὶ σ' αὐτὰ ἀπλώθηκε τὸ καματερός, εἴτε ὡς ἐπίθετο εἴτε ὡς οὐσιαστικὸ. Ἔτσι στὸ Σέλινο τῆς Κρήτης⁴ καματερό λένε κάθε ἡμερο, κάθε οἰκοδίαιτο ζῶο, στὴν Κύπρο⁵ καματερές ὄρνιθες καὶ στὴ Θράκη⁶ καματιρές π'λάδες εἶναι οἱ κότες πού συχνὰ γεννοῦν αὐγά· στὴν Κεφαλληνία καματερά λέγονται τὰ πιτσούνια, ἐπειδὴ πολλαπλασιαζόμενα παρέχουν νόστιμη τροφή· στὴ Μύκονο⁷ καὶ στὴ Νάξο⁸ τὸ οὐδέτερο τοῦ ἐπιθέτου οὐσιαστικοποιημένο χρησι-

1. Πορφυρίου, Κατὰ Χριστιανῶν, 29.

2. Πληροφορία τοῦ κ. Χαραλ. Φαφούτη, ἐπίτ. Γεν. Ἐπιθ/τῆ Μ. Παιδείας.

3. Πληροφορία τοῦ Κων/νου Κερχουλιᾶ, μαθητῆ τοῦ Λεοντίου Λυκειοῦ

Ἀθηνῶν.

4. Χειρόγραφο στὸ Κέντρον Συντάξεως Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλλην. Γλώσσης ὑπ' ἀρ. 510, σ. 23.

5. Χειρόγραφο στὸ Κέντρον Συντάξ. Ἱστορ. Λεξ. Νέας Ἑλλην. Γλώσσης ὑπ' ἀρ. 494, σ. 14.

6. Χειρόγραφο στὸ Κέντρον Συντάξ. Ἱστορ. Λεξ. Νέας Ἑλλην. Γλώσσης ὑπ' ἀρ. 605, σ. 49.

7. Βλ. Γ. Πετροπούλου, Νοταριακαὶ πράξεις Μυκόνου τῶν ἐτῶν 1663-1779, Ἀθῆναι 1960, σ. 123, ὅπου στὴν ὑπ' ἀριθμ. 190 δικαιοπραξία ἀναφέρονται «πρόβατα θηλυκὰ καματερά δέκα πέντε».

8. Σὲ ἀνέκδοτο ναξικὸ προικοσύμφωνο, τῆς 21 Ἰανουαρίου 1717 (στὰ Γενικὰ

μοποιείται, από τὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, γιὰ πρόβατα ἢ αἴγες ποὺ τεκνοποιοῦν καὶ παρέχουν ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀρνόριφα καὶ ἄφθονο θρεπτικὸ γάλα, στὴ Νίσυρο¹ γιὰ τὸ ἐγγαλο ζῶο, πρόβατο ἢ αἴγα, καὶ στὴν Κύπρο² χαρακτηρίζεται καματερὴ ἢ ἄνω τῶν 2 ἐτῶν προβατίνα ποὺ τακτικὰ γεννοβολᾷ.

Τὰ κατ' ἐξοχὴν ὅμως καματερά εἶναι δυὸ ζῶα, ποὺ ὁ κάματός τους, ἡ ποιότητα τοῦ προϊόντος τοῦ μόχθου τους καὶ ἡ παροιμιώδης φιλεργία τους ἐγιναν ἀφορμὴ νὰ διαπλαστοῦν διδακτικότετοι μῦθοι, ἡ μέλισσα καὶ ὁ μεταξοσκώληκας. Τὸ οὐδέτερο τοῦ ἐπιθέτου, τὸ καματερό, οὐσιαστικοποιημένο δηλώνει τὴ μέλισσα, τὴν «ἐργάτιδα» βέβαια καὶ ὄχι τὸν κηφήνα, στὴ Λῆμνο³ καὶ στὰ Δωδεκάνησα⁴, καὶ τὸ μεταξοσκώληκα στὶς Βόρειες Σποράδες⁵, στὴν Εὐβοία⁶, στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα⁷, στὰ Δωδεκάνησα⁸, στὴν Κύπρο⁹. Κοντὰ στὴ μέλισσα καὶ τὸ μεταξοσκώληκα εἶπαν καματερό καὶ τὴν ἀράχνη στὴν Ἰκαρία¹⁰ καὶ στὴ Λέσβο, ἐπειδὴ κι αὐτὴ, μὲ τὴ συνεχῆ ἐνασχόλησή της στὴν ὕφανση τοῦ ἱστοῦ της, δείχνει πῶς ἀγαπᾷ τὴν ἐργασία.

Ἐκτὸς τῶν ἰδιότητες ποὺ ἔχουν καματερά ζῶα, ἀπὸ τὶς παραγωγικὲς καὶ

¹ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, χειρόγραφο 87 φ. 54) ἀναφέρεται ὅτι ἡ Φλουρέντζα ἀνεψιὰ Χρυσῆ Γάτου προικίζεται μὲ «ζῶα καὶ πρόβατα καματερά πενήντα, ἀγελάδες ἕξε μισιάρικες, γαιδάρες μισιάρικες δύο...». Βλ. καὶ Ἄντ. Φ. ΚατσοUROY, Ναξιακὰ δικαιοπρακτικὰ ἐγγράφα τοῦ 17 αἰ., στὴν Ἐπετηρίδα Κυκλαδικῶν Μελετῶν τ. 7 (1968), σ. 286.

1. Χειρόγραφο στὸ Κέντρον Συντάξ. Ἱστορ. Λεξ. Νέας Ἑλλην. Γλώσσης ὑπ' ἀρ. 700α, σ. 169.

2. Χειρόγραφο στὸ Κέντρον Συντάξ. Ἱστορ. Λεξ. Νέας Ἑλλην. Γλώσσης ὑπ' ἀρ. 489, σ. 2.

3. Χειρόγραφο στὸ Κέντρον Συντάξ. Ἱστορ. Λεξ. Νέας Ἑλλην. Γλώσσης ὑπ' ἀρ. 837, σ. 37.

4. Ἄναστ. Βρόντη, Ἡ μελισσοκομία καὶ τὸ μαντρατόρεμα στὴ Ρόδο, Λαογραφία 12, σ. 202.

5. Γ. Ρήγα, Σκιαθοῦ Λαϊκὸς Πολιτισμὸς Γ', σ. 276. - Ἀγγ. Χατζημιχάλη, Ἑλληνικὴ Λαϊκὴ Τέχνη, Σκυῖρος, σ. 89.—Ἄ. Παπαδιαμάντη, Ἄπαντα (ἐκδ. Γ. Βαλέτα) τ. Α', σ. 227.

6. Χειρόγραφο στὸ Κέντρον Συντάξ. Ἱστορ. Λεξ. Νέας Ἑλλην. Γλώσσης ὑπ' ἀρ. 799, σ. 57.

7. Πληροφορία Ι. Σακελλαρίου, μαθητῆ τοῦ Λεοντίου Λυκείου Ἀθηνῶν.

8. Χ. Παπαχριστοδοῦλου, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα Ρόδου, Λαογραφία 20, σ. 94. - Ἄναστ. Καραναστάση, Οἱ ζευγᾶδες τῆς Κῶ, Λαογραφία 14, σ. 261. - Ἄ. Καρανικόλα-Χριστοφῆ, ὅπ. παραπ. - Μ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, Λεξικὸν τῆς Καρπαθιακῆς Διαλέκτου, σ. 212.

9. Φαίδ. Κουκουλέ, Μεσαιωνικὸ καὶ Νεοελληνικὸ κατὰδεσμοί, Λαογραφία 8, σ. 317. - Κ. Χατζηγιάννου, Εἰθίματα ἀπὸ τὴν Κύπρο, Λαογραφία 13, σ. 19.

10. Χειρόγραφο στὸ Κέντρον Συντάξ. Ἱστορ. Λεξ. Νέας Ἑλλην. Γλώσσης ὑπ' ἀρ. 598, σ. 253.

τις ωφέλιμες για τὸν ἄνθρωπο ἱκανότητες ποὺ διαθέτουν, τὸ «καματερός», εἶτε ὡς ἐπίθετο εἶτε ὡς οὐσιαστικό, ἀποδόθηκε:

στὰ μπολιασμένα καὶ καρποφόρα γενικῶς δέντρα, τὰ ωφέλιμα στὸν ἄνθρωπο ἐξαιτίας τοῦ καρποῦ τους, στὴν Κύπρο¹, καὶ στὰ πεῦκα, ἐπειδὴ παράγουν τὸ πολυτίμο ρετσίνι, στὰ Μέγαρα·

στὰ γόνιμα, τὰ εὐφορα χωράφια, ποὺ καλλιεργοῦνται μὲ ἀροτρίωση καὶ ἀποδίδουν πολὺ καρπὸ, στὴν Κρήτη², στὴ Λέσβο, στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα³, στὸ Αἴγιο⁴, στὰ Κύθηρα⁵, στὴ Σύρα⁶, στὴ Ρόδο⁷, στὴ Νίσυρο⁸.

στὸν εὐνοϊκὸ γιὰ τὴν παραγωγή καιρὸ, ποὺ φέρνει πολλὲς βροχὲς ἱκανὲς νὰ γονιμοποιήσουν τὴ γῆ —«καματερός τζαιρός», «καματερὴ βροσκή»— στὴν Κύπρο⁹.

σὲ ἐργαλεῖα ποὺ βοηθοῦν στὴν πιὸ καλὴ καὶ πιὸ γρήγορη διεξαγωγὴ ἀγροτικῶν ἐργασιῶν· ἔτσι στὴ Σύρα¹⁰ καματερὸ λένε τὸ ὄνι ποὺ τὸ ἔχουν ἐπίτηδες στραβώσει γιὰ νὰ σκάφτει τὴ γῆ πιὸ βαθιὰ παρὰ τὸ ἴσιο· στὴν Καλαβρία τῆς Ἰταλίας¹¹ λένε τὴν πλάκα ποὺ χρησιμοποιοῦν στὸ ἀλώνισμα: «βάλε τὸ καματερὸ καὶ ὄτου τὸ κόσκει πλε' σ-σύρμα» = βάλτε τὴν πέτρα τοῦ ἀλωνίσματος καὶ ἔτσι θὰ τὸ κόψεις (:θὰ τὸ ἀλωνίσεις) πιὸ γρήγορα· στὴ Σίφνο¹², Ἄμοργό¹³, Ἴο¹⁴, Ἀνάφη¹⁵ καματερὰ λέγονται δύο ξύλα ποὺ ὑποβαστάζουν

1. Βλ. Κυπριακὰ Σπουδαῖ 14, σ. 128.

2. Βλ. Σ τ ε φ. Ξ α ν θ ο υ δ ῖ δ ο υ, Κρητικὰ Συμβόλαια Ἐνετοκρατίας 1575 - 1643 (ἐν Ἡρακλείῳ 1912), σ. 330.

3. Χειρόγραφο στὸ Κέντρον Συντάξ. Ἱστορ. Λεξ. Νέας Ἑλλην. Γλώσσης ὑπ' ἀρ. 827, σ. 28.

4. Πληροφορία τῆς Στ. Βιτὰ λ.

5. Χειρόγραφο στὸ Κέντρον Συντάξ. Ἱστορ. Λεξ. Νέας Ἑλλην. Γλώσσης ὑπ' ἀρ. 685, σ. 16.

6. Πληροφορία Λ ε ο ν ἄ ρ δ ο υ Β α ρ θ α λ ῖ τ η, μαθητῆ τοῦ Λεοντίου Λυκείου Ἀθηνῶν.

7. Ἄ ν α σ τ. Β ρ ὀ ν τ η, Οἱ ζευγάδες τῆς Ρόδου, Λαογραφία 12, σ. 114.

8. Χειρόγραφο στὸ Κέντρον Συντάξ. Ἱστορ. Λεξ. Νέας Ἑλλην. Γλώσσης ὑπ' ἀρ. 700Α, σ. 88.

9. Κυπριακὰ Σπουδαῖ, 9 σ. 105.

10. Πληροφορία Λ ε ο ν ἄ ρ δ ο υ Β α ρ θ α λ ῖ τ η, μαθητῆ τοῦ Λεοντίου Λυκείου.

11. Πληροφορία κ. Ἄ ν α σ τ. Κ α ρ α ν α σ τ ἄ σ η, συντάκτη τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ν. Ἑλληνικῆς Γλώσσης.

12. Χειρόγραφο στὸ Κέντρον Συντάξ. Ἱστορ. Λεξ. Νέας Ἑλλην. Γλώσσης ὑπ' ἀρ. 589, σ. 21.

13. Χειρόγραφο στὸ Κέντρον Συντάξ. Ἱστορ. Λεξ. Νέας Ἑλλην. Γλώσσης ὑπ' ἀρ. 813, σ. 153-4.

14. Χειρόγραφο στὸ Κέντρον Συντάξ. Ἱστορ. Λεξ. Νέας Ἑλλην. Γλώσσης ὑπ' ἀρ. 779, σ. 4.

15. Χειρόγραφο στὸ Κέντρον Συντάξ. Ἱστορ. Λεξ. Νέας Ἑλλην. Γλώσσης ὑπ' ἀρ. 813Α, σ. 50.

ἀπὸ τὰ πλάγια τὸ ἀξόνι τοῦ μύλου καὶ στὴν Αἴγινα¹ ἀπὸ τὰ δυὸ αὐτὰ ξύλα τὸ ἓνα λέγεται ἀκαμάτης καὶ τὸ ἄλλο καματερό.

Καί, τέλος, στὸν ἄνθρωπο. Ὡς ἐπίθετο δηλώνει τὸν ἐργατικό, τὸν ἄοκνο ἄνθρωπο, κατὰ μεταφορὰ ἀπὸ τὸ βόδι, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὴ σκυριανὴ φράση: «σὸν τὸ καματερό π' καματεύει, καματεύεις»² καὶ μ' αὐτὴ τὴ σημασία βρίσκεται καὶ στὴν Αἴγινα, ὅπου ἡ παροιμία «δουλεύουν οἱ καματεροὶ νὰ βροῦν οἱ ἀκαμάτες», καὶ στὴν Ἰθάκη³ καὶ στὴν Ἰο⁴ καὶ στὴν Τένεδο⁵ καὶ στὴ Σύμη⁶, ὅπου ἡ παροιμία: «ἀκαμάτρα μὲ φωνάζουν, μὰ ἐγὼ καματερὴ 'μαι», καὶ στὴ Ρόδο καὶ στὴν Ὑδρα καὶ στὸν Πόντο καὶ στὴν Κύπρο καὶ στὴν Τσακωνιά καὶ σὲ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδας, καθὼς καὶ τὸν προσποιούμενο τὸν ἄοκνο, ἐνῶ εἶναι ὀκνηρός, ὅπως δηλώνει τὸ κυπριακὸ σατυρικὸ τρίστιχο⁷: «τῆς Καματερῆς τ' ἀγράφτιν / πέντε μίλια ἐπετάχτην / τσ' εἶδέν το τσ' ἐσουντρομάχτην», καὶ ἡ παροιμία: «κάθε Σάββατο βραδὺ / νύφη μας καματερὴ» ποὺ τὴ βρίσκουμε στὴ Χίο, στὴ Λέσβο, στὴ Ρόδο καὶ στὴ Σκιάθο⁸. Οὐσιαστικοποιημένο τὸ ἀρσενικό, ὁ καματερός, στὴν Καλαβρία τῆς Ἰταλίας⁹ δηλώνει τὸν ἐργατικό ἄντρα, τὸ δραστήριο, ὅπως φανερώνει ἡ παροιμία: «ὁ καματερό κἀν-νει γιὰ δυὸ βούδια» = ὁ φιλόπonos ἄντρας ἰσοδυναμεῖ μὲ δυὸ βόδια, καὶ τὸ οὐδέτερο, τὸ καματερό, στὴ Σύμη, ὅπως εἶπαμε, τὴν προκομμένη κόρη. Δύσκολο δὲν ἦταν, ἀφοῦ ἔφθασε νὰ σημαίνει τὸ δραστήριο, νὰ εἰπωθεῖ εἰρωνικά «καματερό» καὶ ὁ σεξουαλικὸς δραστήριος ἄντρας καὶ ἡ δραστήρια σεξουαλικὰ γυναῖκα καὶ ἴσως ἡ μεταφορὰ γιὰ τίς γυναῖκες νὰ ἔχει γίνεαι ἀπὸ τὸ καματερό χωράφι, ὅπως δείχνει φράση ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Ξηρομέρου¹⁰: «ἐν' καματερό χωράφ' ἡ Νίνα» = συχνὰ μένει ἔγκυος,

1. Δ. Βασιλειάδης, Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Αἴγινας, Λαογραφία 16, σ. 502.

2. Χειρόγραφο στὸ Κέντρον Συντάξ. Ἱστορ. Λεξ. Νέας Ἑλλην. Γλώσσης ὑπ' ἀρ. 543, σ. 60.

3. Χειρόγραφο στὸ Κέντρον Συντάξ. Ἱστορ. Λεξ. τῆς Νέας Ἑλλην. Γλώσσης ὑπ' ἀρ. 787, σ. 115.

4. Κ. Κασιμάτη, Λαογραφικὰ Σύλλεκτα ἐξ Ἰου, Λαογραφία Β', σ. 633.

5. Χειρόγραφο στὸ Κέντρον Συντάξ. Ἱστορ. Λεξ. τῆς Νέας Ἑλλην. Γλώσσης ὑπ' ἀρ. 725β, σ. 135.

6. Πληροφορία κ. Ἀλεξάνδρου Καρανικόλα, προέδρου τοῦ ΚΕΜΕ.

7. Πληροφορία κ. Κυριάκου Χατζηϊωάννου.

8. Β. Λαμπρινουδάκη, Συλλογὴ Χιακῶν παροιμιῶν, Λαογραφία ΙΖ', σ. 477, Χ. Παπαχριστοδούλου, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα Ρόδου, Λαογραφία Κ', σ. 133, Χειρόγραφο στὸ Κέντρον Συντάξ. Ἱστορ. Λεξ. τῆς Νέας Ἑλλην. Γλώσσης, ὑπ' ἀριθμ. 651, σ. 17, Γ. Ρήγα, Σκιάθου Λαϊκὸς πολιτισμὸς, Γ', σ. 68.

9. Πληροφορία τοῦ κ. Ἀναστ. Καραναστάση.

10. Χειρόγραφο στὸ Κέντρον Συντάξ. Ἱστορ. Λεξ. τῆς Νέας Ἑλλην. Γλώσσης ὑπ' ἀρ. 790, σ. 127.

εύκολα δίνεται. Κατά μεταφορά από την νωθρότητα του βοδιού ουσιαστικοποιημένο το ουδέτερο *καματερό* χρησιμοποιείται ύβριστικά για το βραδύκίνητο σωματικά και πνευματικά άνθρωπο, τον άνθρωπο που δεν «νιώθει», στη Μάνη και στην Κέρκυρα.

Τέλος ως σημειωθεί ότι το θηλ. ή *καματερή* ως επίθετο σημαίνει την εργάσιμη ημέρα, την ημέρα του *καμάτου* (= τής δουλειάς, τής επίπονης εργασίας) στην Ήπειρο, στη Μακεδονία, στη Λήμνο, στην Πελοπόννησο, στην Κρήτη, όπου και το δίστιχο: «Μοῦ 'ταξες πὼς ἐγόρασες ἓνα καλὸ περβόλι / νὰ μπαίνεις νὰ μυρίζεσαι καματερή καὶ σκόλη», στις Κυκλάδες, στα Δωδεκάνησα και ἄλλοῦ.

Το επίθετο *καματερός* είχε γίνει στα βυζαντινά χρόνια κύριο ὄνομα με τον τύπο *Καματηρός*. Και σήμερα με τη μορφή *Καματερός* το βρίσκουμε ως κύριο ὄνομα στη Λέσβο και στην Κω. Ἀπό ὄνομα προσώπου έγινε και τοπωνύμιο. Γνωστό είναι το *Καματερό*, χωριό στην Ἀττική¹ που το σχετίζουν με τη βυζαντινή οἰκογένεια τῶν *Καματηρῶν*, παραλιακός συνοικισμός στη Σαλαμίνα, χωριό κοντά στην Ἀμφίκλεια², ὄρμισκος στη Σύμη³, τοποθεσία στην Κύπρο⁴, ἢ *Καματερή*, τοποθεσία στη Ρόδο, τὰ *Καματερά* στην Κρήτη. Ὑπάρχει κι ἡ *Καματιρόβουσα* στην Καστανιά τῆς Εὐρυτανίας, που δὲν ἔχει σχέση με πρόσωπο, ἀλλὰ είναι ἡ βρύση, όπου τὰ *καματερά* ζῶα βρίσκουν ἄφθονο νερό και ξεδιψοῦν.

ΚΦ 77

1. Δημ. Καμπούρογλου, Ὁ Ἀναδρομάρης τῆς Ἀττικῆς, σ. 9.
2. Πληροφορία Δ. Καφετζόπουλου, μαθητῆ Λεοντίου Λυκείου.
3. Χ. Παπαχριστοδούλου, Τοπωνύμια Σύμης, Τὰ Συμαϊκά, 1 (1972) σ. 50.
4. Κ. Ἀμάντου, Σιναϊτικά μνημεῖα, σ. 37.

